

Education at a Glance 2008: OECD Indicators

Summary in Hungarian

Oktatási körkép 2008: OECD-mutatók

Összefoglalás magyarul

- Az Oktatási körkép című kiadvány az oktatáshoz kapcsolódó, nemzetközi szinten összehasonlítható statisztikai adatok gyűjteménye, melyet az OECD évente jelentet meg.
- A 2008. évi kiadvány az oktatás folytatódó bővülését követi nyomon, melynek eredményeképpen ma a fiatalok 57%-a folytat felsőfokú tanulmányokat.
- Miközben az oktatási rendszerek a növekedés által támasztott kihívásokkal küzdenek, a nemzetközi összehasonlításoknak köszönhetően a világ más részein alkalmazott politikák fényében is megvizsgálhatják működésüket.

Nehéz választások vagy nehéz idők – a bővülő oktatási rendszerekbe irányuló beruházásokat célzó fenntartható stratégiák felé

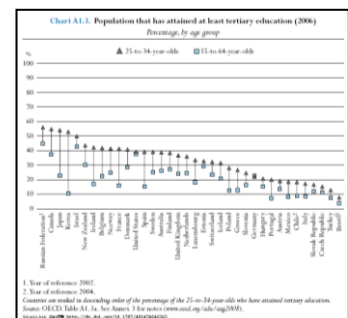
Az OECD-országok kormányainak nagy ambíciói vannak oktatási rendszereikkel kapcsolatban: volumenüket növelni, minőségüket pedig javítani kívánják. Az állami költségvetés azonban erősen korlátozott, az oktatás pedig túlnyomórészt állami vállalkozás maradt. Képesek voltak-e hát az oktatásra szánt források fedezni a rájuk háruló pluszigényeket, illetve képesek lesznek-e erre a jövőben is?

Volumen tekintetében az oktatásban részt vevők és az onnan kikerülők számának több évtizede tartó bővülése tovább folytatódik, mégpedig számos múltbéli előrejelzést meghaladó ütemben. Miután középfokú tanulmányait az OECD-országokban csaknem mindenki befejezi, a közelmúltban a legnagyobb bővülés a felsőoktatásban következett be (**A3 jelű mutató**). Amíg 1995-ben egy adott népességcsoport 37%-a folytatott felsőfokú tanulmányokat, ez az arány ma átlagosan 57% az OECD-országokban (**A2 jelű mutató**). Mindig nehéz a múltbéli trendekből megjósolni a jövőt. Folytatódik-e vajon a felsőfokú oktatásnak az a gyors ütemű bővülése, amelyet a magasan képzett diplomások iránti folyamatosan növekvő kereslet gerjeszt? Vagy megáll a bővülés, és csökkennek a relatív keresetek? A XX. század elején nem sokan jövendőték volna meg, hogy az OECD-országokban a század végére nagyjából egyetemes lesz a középiskolai végzettség (**C2 jelű mutató**). Ugyanilyen nehéz megjósolni, hogy a XXI. század végére miként alakul a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya.

Egyértelmű azonban, hogy továbbra is erősek a felsőfokú végzettség megszerzését szolgáló ösztönzők, mind a magasabb fizetés, mind a jobb elhelyezkedési kilátások tekintetében (**A8, A9 és A10 jelű mutatók**). Ezen túlmenően a magasan képzett szakmunkások iránti munkaerő-piaci kereslet is jelentős mértékben nőtt (**A1 jelű mutató**).

A keresletnek a színvonal fenntartásával együtt történő kielégítése elkerülhetetlenül nyomást gyakorol a jelenlegi kiadási szintek fenntartása vagy növelése, illetve az oktatásra fordított kiadások hatékonyságának növelése irányában. Az elmúlt években már jelentős mértékben emelkedtek a ráfordítási szintek mind abszolút értékben, mind az állami költségvetésben elfoglalt részesedésük tekintetében. Az elmúlt évtizedben minden országban nőtt az oktatási intézményeknek juttatott anyagi eszközök összértéke az oktatás összes szintjén, csak 2000 és 2005 között átlagosan 19%-kal (**B3 jelű mutató**). 2005-re az OECD-országok együttes GDP-jük 6,1%-át fordították oktatásra valamennyi szinten, mely összeg 86%-a állami forrásból származott, és az OECD 28 országából 7 kivételével mindegyik legalább 5%-ot fordított oktatásra (**B2 jelű mutató**). A kormányok által tett erőfeszítések másik látható jeleként 1995 és 2005 között az oktatásra fordított állami kiadás aránya több mint egy százalékponttal nőtt az összes állami kiadáson belül – az 1995-ös 11,9%-ról 13,2%-ra 2005-

A1.3 ábra: A legalább felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya (2006)

ben. Az oktatásra fordított kiadások minden országban legalább olyan gyorsan emelkedtek, mint a többi szektorra fordított állami kiadások, kivéve Kanadát, Franciaországot, Portugáliát és Svájcot (**B4 jelű mutató**).

Az oktatásra fordított állami kiadások növekedése mellett új finanszírozási forrásokat is kerestek – különösen a felsőfokú képzésben – a diáklétszám gyors növekedésének kompenzálására, és az oktatási intézmények számára rendelkezésre álló források növelésére (**B3 jelű mutató**). Bár az oktatás összes szintjére fordított kiadások 86%-a még mindig állami forrásokból származik, 1995 és 2005 között a vizsgált országok csaknem háromnegyedében az állami ráfordításoknál gyorsabban nőttek a magán ráfordítások. Néhány országban a felsőfokú oktatási intézmények magánforrásokból történő finanszírozásának aránya olyan magas, hogy megkérdőjelezi azt a nézetet, miszerint a felsőfokú oktatás biztosítása elsődlegesen állami feladat. Ezt a nézetet tulajdonképpen fokozatosan felváltja az a vélekedés, mely szerint az oktatás közös állami és magán megtérülésének fényében az oktatás biztosításának költségeit és felelősségét is meg kellene osztani az abból közvetlenül részesülők és a tágabb társadalom között (azaz a magánháztartások, a vállalkozások és a kormányok között), legalábbis a felsőfokú oktatás szintjén (**B3 jelű mutató**).

Bár az idei év mutatószámai egyértelműen jelzik az oktatásba irányuló beruházások növelésére tett erőfeszítéseket, továbbra is kérdés, hogy a források lépést tartottak-e az elmúlt évtizedben bekövetkezett demográfiai és strukturális változásokkal. A **B1 és B2 jelű mutatók** elárulják, hogy 1995 és 2005 között minden országban gyorsabban nőttek az oktatásra fordított kiadások az alapfokú és a középfokú oktatásban, mint a tanulók száma, sőt, az országok kétharmadában még az egy főre eső GDP-növekedést is meghaladó mértékben. Bár alap- és középfokon az egy tanulóra eső ráfordítás 2000 és 2005 között átlagban lassabban nőtt, mint 1995 és 2000 között, az utóbbi időszakban nyolc OECD- és partnerországban legalább 30%-kal emelkedett (**B1 és B2 mutatók**). Ennek eredményeképpen az elmúlt évtizedben jelentősen nőttek az egy tanulóra jutó elérhető források az alap- és középfokú oktatásban. Továbbá, a 30 OECD-országból 23-ban az 5 és 14 év közötti tanulók száma a következő tíz év során várhatóan csökkenni fog (**A11 jelű mutató az Oktatási körkép 2006 című kiadványban**), ami azt vetíti előre, hogy – amennyiben az általános költségvetési boríték változatlan marad – az alap- és középfokon tanulók tekintetében az egy főre jutó források növekedése folytatódhat, felszabadítva a képzések minőségének és a tanulói teljesítménynek a javítását szolgáló intézkedésekhez szükséges forrásokat.

A felsőfokú oktatás azonban más képet mutat. 1995 és 2005 között a felsőfokú oktatásban tanulók esetén az egy főre jutó ráfordítás egyes esetekben csökkent, miután a ráfordítások nem tudtak lépést tartani a tanulói létszám bővülésével. Ha folytatódik a tanulói létszám bővülése, és a tanulók OECD-térségbe való beáramlása további nyomást gerjeszt azokban

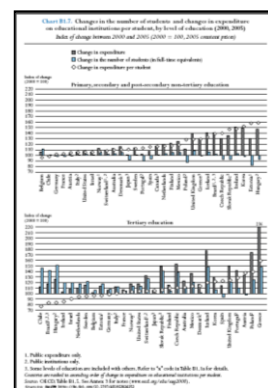
az országokban, ahol a külföldi tanulók nem fizetik meg oktatásuk teljes költségét, akkor további befektetések nélkül az egy főre jutó ráfordítások terén megfigyelhető csökkenés akár fel is gyorsulhat (**C3 jelű mutató**). A jelenlegi trendek folytatódása tovább szélesítheti az egyes országok finanszírozási szintje közötti különbségeket is. 2005-ben a felsőfokú képzésben tanulók esetén az egy főre jutó ráfordításban mutatkozó eltérés hétszeres volt: míg az Orosz Föderációban 3421 USD volt, addig Svájcban és az Egyesült Államokban több mint 20 000 dollár (**B1 jelű mutató**).

Egyértelmű tehát, hogy meg kell oldani a kibővült finanszírozási igények kielégítését, legalábbis a felsőoktatásban. Ugyanakkor az is legalább ennyire egyértelmű, hogy a több pénz önmagában nem lesz elegendő. Az oktatásba irányuló beruházásoknak hatékonyabbá is kell válniuk. Az OECD Közgazdasági Főosztálya megvizsgálta ezt a kérdést, és becslése szerint az OECD-országokban átlagosan mintegy 22%-kal növelhető a képzés eredményessége a források jelenlegi szintjének fenntartása mellett (**B7 jelű mutató az Oktatási körkép 2007 című kiadványban**). Ez azt jelzi, hogy az oktatásnak nagyon komoly erőfeszítéseket kell tennie annak érdekében, hogy más ágazatokhoz hasonlóan új alapokra helyezze önmagát, és jobb ár/érték arányt igyekezzen elérni. A PISA eredmények is kimutatták, hogy az oktatásba befektetett források és a képzési kimenetek közötti kapcsolat nemzetközi összehasonlításban meglehetősen mérsékelt, ami azt jelzi, hogy a pénz szükséges, de nem elégséges feltétele a magas színvonalú képzési eredményeknek.

Az *Oktatási körkép* idei kiadása folytatja ezt az elemzést (**B7 jelű mutató**), és azt vizsgálja, hogy az egyes országok milyen elvek mentén döntenek a források allokálásáról, ideértve a tanulók tanteremben töltött idejét, az iskolában töltött évek száma, a tanárok által ledolgozott órák száma, az osztálylétszám (közelítő mérőszám), és a tanári fizetések közötti kompromisszumokat (**C4, D1, D2, D3 és D4 jelű mutatók**). Az eredmények azt mutatják, hogy az egyes országok hasonló szintű ráfordításai elrejthetik a középfokú oktatás tekintetében alkalmazott forráselosztási elvek sokféleségét. Ez némileg magyarázattal szolgál arra, hogy miért nincs egyszerű kapcsolat az oktatásra fordított összes kiadás és a tanulói teljesítmény színvonala között. Koreában és Luxemburgban például a tanári fizetések egy tanulóra jutó költsége (az említett országok nemzeti jövedelmében mutatkozó jelentős különbségek kiszűrése érdekében az egy főre jutó GDP százalékában) jóval az OECD-átlag fölött van (15,5% és 15,2% az átlagos 10,9%-hoz viszonyítva). Azonban míg Korea a viszonylag magas osztálylétszámok árán investálja a forrásokat a tanárok viszonylag magas fizetésébe, addig Luxemburgban a tanári fizetés átlagnál magasabb egy tanulóra jutó költsége szinte teljes egészében a nagyon kicsi osztálylétszámoknak tudható be (**B7 jelű mutató**). Ha az egyes országok növelni kívánják oktatási szolgáltatásaik hatékonyságát, alaposan át kell gondolniuk ezeket az alternatívákat, és fejleszteniük kell a tudásbázisukat abban a tekintetben, hogy hogyan függenek össze ezek a döntések az ár/érték aránnyal.

Az elemzés számos más tendenciára is rámutat. Azokban

B1.7 ábra: A tanulói létszám és az oktatási intézményekre fordított egy főre jutó kiadások alakulása oktatási szintenként (2000, 2005)

B3.1 ábra: A privát ráfordítások részesedése az oktatási intézményekre fordított kiadásokban (2005)

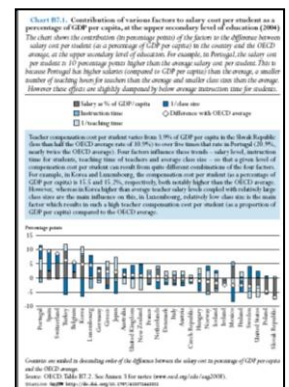
az országokban, ahol az egy tanulóra eső tanári bérköltség a középfokú oktatásban a legkisebb (az egy főre eső GDP százaléka-hoz viszonyítva), ennek fő oka általában az, hogy viszonylag alacsony a bérszínvonal az egy főre eső GDP százalékában mérve. Ez igaz Izlandra, Írországra, Norvégiára, Lengyelországra, Szlovákiára és Svédországra. A legfőbb kivétel Mexikó, ahol a tanári fizetések költsége az egy főre eső GDP-hez viszonyítva jócskán az OECD-átlag felett van, melyet nagy létszámú osztályokkal kompenzálnak (**B7 jelű mutató**).

Az egy tanulóra fordított kiadások emelkedését tapasztaló országoknak gondosan meg kell vizsgálniuk, hogy pontosan mire fordítják ezeket a kiadásokat.

A felsőoktatási szinten kialakult finanszírozási minták eltérnek az alap- és középfokú oktatásban alkalmazott gyakorlatoktól. Először is sokkal gyakoribb a magánforrások igénybe vétele, mint az alap- és középfokú oktatásban. Az összes kiadáson belül a magánfinanszírozás átlagosan 27%-ot tesz ki. Ausztráliában, Japánban, az Egyesült Államokban és Izraelben (partnerország) meghaladja az 50%-ot, Koreában és Chilében (partnerország) pedig több mint 75% az aránya (**B3 jelű mutató**). A felsőfokú oktatás finanszírozásának jelentősen eltérő megközelítési módjait két tényező segít megmagyarázni: egyrészt a magán- és az állami finanszírozás közötti egyensúly, másrészt pedig az, hogy milyen mértékben képesek az egyes országok különféle állami támogatásokat nyújtani a felsőfokú oktatási intézményeknek. Néhány ország új magánforrásokra bukkant, mások bővítették az állami finanszírozást, míg azok, melyek egyiket sem tették, egyre inkább úgy találják, hogy nehéz a tanulói létszám bővülését összeegyeztetni a minőséggel.

A skandináv országok eddig úgy érték el a bővülést, hogy komoly állami forrásokat investáltak a felsőoktatásba, mind az intézmények támogatása, mind a tanulók és a háztartások támogatása révén, mivel ez a befektetés magas megtérülést hoz mind az egyének, mind a társadalom számára. Más országok, mint például Ausztrália, Kanada, Japán, Korea, Új-Zéland, Nagy-Britannia és az Egyesült Államok úgy bővítették a felsőoktatásban tanulók számát, hogy az anyagi terhek egy részét a tanulóokra és családjaikra hárították át. Ezen országok zömében a tandíjat az intézmények határozzák meg (olykor egy felső határt is megszabva), és a tandíj a tanulók munkaerő-piaci kilátásainak függvényében, illetve a diplomaszerezéskor várható fizetési szint függvényében változhat (**B5 jelű mutató**). Ezek az intézkedések gyakran járnak együtt a hátrányosabb helyzetű tanulóknak kölcsön és/vagy ösztöndíj formájában nyújtott pénzügyi támogatásokkal, illetve az összes tanuló által igénybe vehető kedvezményes kölcsönök biztosításával. Ausztrália és Új-Zéland például a minden tanuló által igénybe vehető, tandíjfizetést segítő jövedelemfüggő hitelkonstrukciókat rászorultsági vizsgálat alapján a megélhetési költségekhez nyújtott jövedelemtámogatással és ösztöndíjakkal egészíti ki, amivel a rosszabb társadalmi-gazdasági háttérrel rendelkező tanulók általános

B7.1 ábra: A különféle tényezők szerepe a tanári fizetések egy tanulóra jutó költségében az egy főre jutó GDP százalékában a középfokú oktatásban (2004)

oktatási és lakhatási költségeinek finanszírozásában nyújt segítséget. Ezzel az intézkedéssel elkerülték, hogy csökkenjen a hátrányos társadalmi-gazdasági helyzetű tanulók részvétele a felsőoktatásban.

Ezzel ellentétben számos európai ország nem növelte az egyetemekre fordított állami beruházásait olyan mértékben, ami elegendő lett volna az egy tanulóra jutó korábbi ráfordítás szinten tartásához, ugyanakkor nem engedi, hogy az egyetemek tandíjat kérjenek. Ennek eredményeképpen egyre nőnek az intézmények finanszírozási nehézségei, ami végső soron a bennük folyó oktatás színvonalát is veszélyeztetheti. Érdekes összehasonlítás, hogy a felsőfokú oktatásban tanulók esetében az egy főre eső átlagos ráfordítás az európai országok zömében már jóval kevesebb, mint a fele az Egyesült Államokénak. A nagyobb állami beruházások és a nagyobb arányú magánfinanszírozás között nem könnyű választani, ám a több és jobb minőségű felsőoktatás iránti igény növekedésének fényében többé nem kerülhető el, hogy valamelyikre sort kerítsenek.

Oktatási rendszereik fejlesztése során az országoknak több szempont figyelembevételével kell biztosítaniuk az oktatás megfelelő finanszírozását. Amellett, hogy megvizsgálják az oktatás prioritizálásának lehetőségét az állami pénzek elosztásakor, azt is meg kell vizsgálniuk, hogy hogyan vonhatnak be több magánforrást a felsőfokú oktatás finanszírozásába; melyek azok a területek, amelyeket a minőségjavítás céljából prioritizálni kell az oktatási rendszeren belül; és milyen módon használhatnák fel hatékonyabban a forrásokat. A kihívást az jelenti, hogy ezeket az esélyegyenlőség veszélyeztetése nélkül kell elérni. A mutatók azt jelzik, hogy számos országban nagyobb valószínűséggel tanul az a diák a felsőoktatásban, akinek szülei is felsőfokú végzettséggel rendelkeznek. Ez felveti a generációk közötti mobilitást ösztönző intézkedések szükségességét az iskolai végzettségek tekintetében. Az állami támogatások erősítése, valamint a diákhitel és az ösztöndíj formájában nyújtott pénzügyi támogatás közötti megfelelő egyensúly javíthatja az esélyegyenlőséget a felsőfokú oktatáshoz való hozzáférés terén. Egyes elemzések szerint az ösztöndíjak a kölcsönöknél hatékonyabb ösztönzést jelentenek a hátrányos társadalmi-gazdasági háttérű tanulók számára a továbbtanuláshoz, ugyanakkor más társadalmi-gazdasági csoportoknál a kölcsönök válnak be jobban (**A7 és B5 jelű mutató**).

A forráselosztáson túlmenően a diplomát szerzők arányára hatással lehet a diákokat tájékoztató eszközök javítása is, mivel a tanulók így megfelelő információk alapján dönthetnek arról, hogy a közép- vagy a felsőfokú képzést válasszák-e. Ez a ráfordításokkal kapcsolatos nyomást is enyhítheti, hiszen a felsőfokú képzési formákra beiratkozottak átlagosan mintegy 31%-a nem fejezi be tanulmányait abban a 19 OECD-országban, amelyekre vonatkozóan ilyen adatok rendelkezésre állnak (**A3 és A4 jelű mutató**).

Az **A1 jelű mutató** is azt jelzi, hogy a csekély munkaerő-piaci értékkel bíró képzettségek és az egyes szektorokban jelentkező növekvő

emberierőforrás-igények összeegyeztetése problémát jelent. Az OECD-országokban a szakképzettséget igénylő munkakörök aránya a gazdaságban általában nagyobb, mint az ellátásukhoz szükséges iskolai végzettséggel és szakképzettséggel rendelkezők kínálata.

Az oktatási rendszer bővítése és fejlesztése úgy, hogy egyúttal növekedjék az oktatáshoz való hozzáférés esélye, javuljon az oktatás minősége, és jobb ár/érték arányt érjenek el, igen komoly kihívás, amelynek az országok meg kell, hogy feleljenek. A „tudásalapú társadalom” itt van és velünk marad, ám ehhez jó képességű, magasan képzett és innovatív polgárokra van szükség. Az oktatásban való részvétel bővülése azt jelzi, hogy a fiatalok és családjaik megértették ezt az üzenetet. Bár senki sem tudja megjósolni, hogy meddig folytatódik a felsőoktatás bővülése, az országoknak fenntartható finanszírozási rendszerekkel kell rendelkezniük, amelyek képesek megfelelni a növekvő diáklétszám által támasztott követelményeknek. Ha nem így tesznek, a tudásalapú társadalom polarizált világgá válhat, amelyben a polgárok egyik fele megengedheti magának megfelelő tanulmányok folytatását, a másik fele pedig nem.

Ehhez komoly döntéseket kell hozni. Az idei *Oktatási körkép* egyik fontos célja annak bemutatása, hogy a különböző országok hogyan hozzák meg ilyen jellegű politikai döntéseiket. Sok a tennivaló még annak megismerésére, hogy miként kombinálhatóak a leghatékonyabban a különböző környezetekben működő országokban az egyes alternatívák és politika-mixek a hallgatói tanulmányok ösztönzése érdekében. A nemzetközi összehasonlítások hatékony eszközei lehetnek e folyamat megkönnyítésének. Lehetővé teszik ugyanis, hogy az oktatási rendszerek a világ más részein tervezett, bevezetett és megvalósított politikák tükrében lássák önmagukat. Megmutatják azt is, hogy mi az, ami az oktatásban lehetséges az oktatási szolgáltatások minősége, egyenlő elérhetősége és hatékonysága terén, továbbá segítik annak megértését, hogy hogyan kezelik a különböző oktatási rendszerek a hasonló jellegű problémákat.

Az *Oktatási körkép* idei kiadása további kérdésekre is választ ad. Arra, hogy milyen színvonalú a 15 évesek a természettudományos alapképzése (A5 jelű mutató), hogyan vélekednek a szülők az iskoláról és a természettudományok oktatásáról (A6 jelű mutató), s hogy hatással van-e a szülők társadalmi-gazdasági státusza a diákok felsőoktatásban való részvételére (A7 jelű mutató). Továbbá arra, hogy milyen erőforrásokra és szolgáltatásokra fordítják az oktatásra szánt pénzeket (B6 jelű mutató). Foglalkozik a kiadvány azzal, hogy mennyire jelentős a szakképzés az oktatásban (C1 jelű mutató), mennyire vesznek részt a felnőttek munkahelyi továbbképzéseken (C5 jelű mutató). S végül azzal is, hogy hogyan alkalmazzák a mérést és értékelést (D5 jelű mutató), és milyen szinteken hozzák a döntéseket (D6 jelű mutató) az oktatási rendszerekben.

Az OECD a jövőben is aktívan fog foglalkozni a szakpolitikákkal összefüggő nemzetközi összehasonlítások kidolgozásával, és nemcsak a jelenleg elérhető területeken, hanem ott is, ahol jelentős befektetést igényel a mérések fogalmi kereteinek és módszertanának kidolgozása. Elméleti és módszertani áttörést jelent az OECD TALIS (Teaching and Learning International Survey – Nemzetközi tanítási és tanulási felmérés) elnevezésű vizsgálatának elindítása, amely lényegében az OECD PISA programjának (Programme for International Student Assessment – Nemzetközi program a tanulói tudás felmérésére) kiegészítése, továbbfejlesztése. További fontos lépés lesz az OECD PIAAC programjának (Programme for the International Assessment of Adult Competencies – Nemzetközi program a felnőttek kompetenciáinak felmérésére) elindítása, valamint az első olyan vizsgálat előkészítése, amely a felsőoktatási intézmények eredményességének mérésére hivatott (AHELO).

A teljes kiadvány a www.oecd.org/edu.eag2008 honlapon érhető el.

Az összefoglaló tartalmazza a **StatLinks** nevű szolgáltatást, amely Excel™ fájlokat készít a kinyomtatott oldalból!

© OECD 2008

Ez az összefoglalás nem hivatalos OECD fordítás.

Ez az összefoglalás abban az esetben másolható, ha megemlítsre kerül az OECD szerzői joga és az eredeti kiadvány címe.

A többnyelvű összefoglalások az eredetileg angol ill. francia nyelvű OECD kiadványok kivonatos fordításai.

Az OECD on-line könyvesboltban díjmentesen állnak rendelkezésre: www.oecd.org/bookshop/

További információ kérhető a Közügyi és Kommunikációs Igazgatóság Jogi és Fordítási Csoportjától: rights@oecd.org, fax: +33 (0)1 45 24 99 30.

OECD Rights and Translation unit (PAC)
2 rue André-Pascal, 75116
Paris, France

Látogasson el honlapunkra: www.oecd.org/rights/

